

dr hab. Teresa H. Bednarczyk prof. nadzw.

Lublin, dn. 15.07.2016

Wydział Ekonomiczny

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Mateusza Kity

pt. *"Ubezpieczenia jako instrument wspomaganie kontynuacji działalności operacyjnej przedsiębiorstwa produkcyjnego"*,

napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Bożeny Kołosowskiej prof. UMK

(Promotor pomocniczy: dr Damian Walczak)

1. Ocena ogólna

Rozprawa doktorska mgr. Mateusza Kity to obszerne studium teoretyczno-empiryczne, w którym Autor podjął nowatorskie badania nad rolą ubezpieczeń w procesie zarządzania ciągłością działania organizacji (*Business Continuity Management* - Autor używa tutaj tłumaczenia - wspomaganie kontynuacji działalności operacyjnej). Problem naukowy, który starano się rozwiązać to poszukiwanie zależności pomiędzy przyjętym przez organizację podejściem do zarządzania ryzykiem i zakresem wykorzystywanych przez nią ubezpieczeń.

Problem badawczy postawiony w rozprawie należy uznać za istotny zarówno z teoretycznego jak i praktycznego punktu widzenia. Z teoretycznego punktu widzenia - zapewnienie ciągłości działania to nowy obszar holistycznego procesu zarządzania ryzykiem operacyjnym, który ma na celu zbudowanie zdolności organizacji do szybkiego i skutecznego reagowania na poważne zakłócenia warunków jej normalnej działalności (w literaturze zwane często katastrofą) w oparciu o zaplanowane sposoby działań zastępczych (plany awaryjne). Naukowe rozpoznanie i uporządkowanie obecnego stanu wiedzy na ten ważny temat oraz zestawienie jej z opiniami ekspertów oraz doświadczeniami polskiej praktyki gospodarczej, przyczynia się niewątpliwie do wzbogacenia teorii zarządzania ryzykiem (*risk management*) w sektorze przedsiębiorstw. Problematyka niniejszej pracy doktorskiej jest ważna również z praktycznego punktu widzenia ponieważ przyczynia się do popularyzacji wśród rodzimych przedsiębiorstw koncepcji zarządzania ciągłością działalności operacyjnej oraz wykorzystywania produktów ubezpieczeniowych, jako instrumentów finansowych wspomagających ten proces.

Wybór tematu rozprawy należy uznać za trafny i zasadny, z uwagi na niedostatek rozważań w krajowym piśmiennictwie na ten temat. Współczesne przedsiębiorstwa funkcjonują w coraz bardziej niestabilnym i turbulentnym otoczeniu. W związku z tym muszą nauczyć się prawidłowo reagować na zakłócenia, między innymi poprzez zapewnienie ciągłości działania. Zarządzanie ciągłością działania to również aktywność o charakterze prewencyjnym, w ramach której określoną rolę odgrywa polityka ubezpieczeniowa. Tym samym recenzowana praca doktorska wypełnia częściowo lukę w piśmiennictwie krajowym w tym zakresie.

Dość ambitna jest część empiryczna rozprawy, w której Autor podjął próbę zbadania świadomości ryzyka związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej oraz stopnia wdrożenia procedur wspomagania kontynuacji działalności wśród krajowych przedsiębiorstw produkcyjnych. Jest to obszar trudny badawczo, ponieważ niewiele przedsiębiorstw w Polsce wdrożyło teoretyczną koncepcję wspomagania kontynuacji działalności. Można powiedzieć, że koncepcja ta dopiero się zaczyna u nas rozwijać i mało jest informacji zwrotnych na ten temat. Na uwagę zasługują dalsze wątki badawcze Autora, czyli podjęcie badań nad cechami organizacji, które determinują wybór sposobu zarządzania ryzykiem oraz identyfikacja motywów postępowania przedsiębiorstw i czynników wpływających na ich decyzje o zakresie i zawartości programów ubezpieczeniowych wspomagających kontynuację działalności operacyjnej rodzimych przedsiębiorstw. Takie właśnie ujęcie problemu nadaje dysertacji cech **nowatorskich**.

W świetle powyższego, uważam, że problem badawczy podjęty w ramach recenzowanej rozprawy doktorskiej zasługuje na realizację w pracy na stopień doktora nauk.

2. Cel, hipoteza i metody badawcze

We wstępie Autor napisał: „*Głównym celem pracy jest identyfikacja czynników wpływających na stosowanie ubezpieczeń, jako instrumentu wspomagającego kontynuację działalności operacyjnej przedsiębiorstw produkcyjnych funkcjonujących w Polsce. Celem szczegółowym ... jest zaś uporządkowanie obecnego stanu wiedzy na temat wspomagania kontynuacji działalności operacyjnej na szczególnie istotnym polu zarządzania przedsiębiorstwem produkcyjnym oraz zderzenie tych ustaleń z polską praktyką gospodarczą i opiniami ekspertów. W rezultacie powstanie obraz zarządzania kontynuacją działalności w przedsiębiorstwach produkcyjnych operujących w Polsce – nakreślony na ile wytycznych stawianych przez światowych teoretyków i praktyków*”.

Tak sformułowany problem badawczy pozwala zarówno na zidentyfikowanie stanu wiedzy o przedmiocie rozprawy jak i na zdobycie nowej wiedzy. Jednak treść pracy świadczy o tym, że Autor nie w pełni zrealizował wszystkie nakreślone cele. Uporządkował z pewnością obecny stan wiedzy na temat wspomaganie kontynuacji działalności operacyjnej przedsiębiorstw. Zabrakło natomiast pełnego obrazu zarządzania kontynuacją działalności w przedsiębiorstwach produkcyjnych operujących w Polsce na ile wytycznych stawianych przez światowych teoretyków i praktyków". Udało mu się zrealizować ten cel tylko częściowo.

We wstępie Autor pracy postawił następujące hipotezy badawcze:

- (1) *Przedsiębiorcy oceniają ryzyka zdarzeń frekwencyjnych w większej liczbie obszarów działalności niż ryzyka zdarzeń katastroficznych.*
- (2) *Częstość stosowania ubezpieczeń w przedsiębiorstwach produkcyjnych działających w Polsce rośnie wraz ze wzrostem przychodów.*
- (3) *Częstość stosowania ubezpieczeń jest większa w przedsiębiorstwach o rozdzielonych funkcjach właścicielskich i menedżerskich.*

Hipotezy te korespondują z celami pracy, jednak uważam, że nie są one sformułowane zbyt fortunnie. Po lekturze pracy wydaje się, iż w (1) hipotezie badawczej nie chodziło Autorowi o ocenę ryzyka zdarzeń frekwencyjnych i katastroficznych, ale raczej o ocenę prawdopodobieństwa zmaterializowania się ryzyka zdarzeń frekwencyjnych i katastroficznych (o czym pisze On m.in. na str. 158). W moim przekonaniu Autorowi chodziło o to, że krajowe przedsiębiorstwa bardziej uświadamiają sobie ryzyko frekwencyjne niż katastroficzne i częściej je ubezpieczają. Sformułowanie hipotezy uznaję za pewną niezręczność redakcyjną.

Jeśli chodzi o sformułowanie (2) hipotezy badawczej to pewne zastrzeżenie budzi wyrażenie „częstość stosowania ubezpieczeń.” Zabrakło mi wyjaśnienia tego pojęcia. Być może należałoby sformułować hipotezę w ten sposób, że „...liczba poszczególnych rodzajów nabywanych produktów ubezpieczeniowych zmienia się wraz z rozmiarami przedsiębiorstwa, mierzonymi wartością przychodów ze sprzedaży (o czym z resztą Autor pisze szerzej w rozdziale 4, m.in. str. 158, 180, 181). Uznaje to jako kolejną niezręczność redakcyjną.

W (3) hipotezie badawczej pojawia się również pojęcie „częstość stosowania ubezpieczeń” Tymczasem na str. 160 Autor pisze, że (3) hipoteza dotyczy „zależności między sposobem zarządzania przedsiębiorstwem a stopniem rozbudowania jego programu ubezpieczeń”. Takie sformułowanie hipotezy uważam za bardziej spójne z celem pracy i poprawne pod względem językowym.

We wstępie Autor wskazuje również na metody badawcze zastosowane w pracy. W części teoretycznej (rozdziały 1 i 2) jest to przede wszystkim analiza opisowa zjawisk na podstawie studiów literatury przedmiotu, tak krajowej jak i zagranicznej, z takich obszarów jak: ubezpieczenia gospodarcze, finanse i nauki o zarządzaniu. Zastosowanie tej metody jest w pełni **uzasadnione** z punktu widzenia postawionego problemu badawczego, który ma charakter interdyscyplinarny.

W części badawczej (rozdział III) wykorzystano głównie analizę ogólnych warunków ubezpieczeń (o.w.u.), analizę raportów różnych organizacji i instytucji finansowych, analizę innych informacji zaczerpniętych ze stron internetowych. W rozdziale IV i V Autor przeprowadził dwuetapowe Autorskie badania empiryczne oparte na jakościowych metodach badań. W pierwszym etapie badań wykorzystał metodę pogłębionego wywiadu indywidualnego w oparciu o dobór celowy próby badawczej (niereprezentatywna próba przedsiębiorstw krajowych). Zgromadzone dane zostały następnie poddane analizie jakościowej i ilościowej w celu empirycznej weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Etap drugi badania oparty został na indywidualnych konsultacjach eksperckich z przedstawicielami zdecydowanej większości ubezpieczycieli krajowych działu II. Dobór metod badawczych do części empirycznej oceniam również **pozytywnie**. Metody jakościowe są adekwatnym narzędziem badawczym, jeżeli poszukujemy wiedzy o charakterze jakościowym lub wiedzy nowej, co wynika właśnie z założonego celu głównego pracy. Wnioski z badania jakościowego mogą być generalizowane, nawet przy niewielkiej próbie badawczej, jeżeli występuje powtarzalność obserwacji w kolejnych wywiadach.

Reasumując - pomimo pewnych zastrzeżeń natury metodycznej i językowej - stwierdzam, że problem badawczy i zamierzenia badawcze Autora rozprawy zostały dobrze wyeksponowane. Podjęty problem badawczy wymagał od Doktoranta poznania różnych aspektów wiedzy teoretycznej, nie tylko z dziedziny ekonomii, finansów, nauk o zarządzaniu, ale także z psychologii, socjologii, statystyki i ekonometrii. Autor wykazał się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, zarówno krajowej jak i zagranicznej.

3. Ocena formalna pracy

Recenzowana rozprawa doktorska liczy łącznie 271 stron, w tym zasadniczy tekst obejmuje 245 stron. Opracowanie składa się ze wstępu, pięciu dość obszernych rozdziałów merytorycznych, podsumowania, dwóch załączników, obszernej bibliografii oraz spisu tabel, schematów i wykresów. Do pracy w wersji elektronicznej dołączono także streszczenie w j. polskim i w j. angielskim.

Rozprawa spełnia wymogi formalne stawiane pracom doktorskim. Napisana jest poprawnym i zrozumiałym językiem. Tekst jest przejrzysty i czytelny. Autor posługuje się właściwą terminologią. Strona redakcyjna jest staranna, chociaż zdarzają się nieliczne błędy literowe lub stylistyczne. Autor zadbał o przejrzystość i dobrą jakość przekazu. Opracowanie graficzne rozprawy zawiera 10 tabel, 11 schematów oraz 24 wykresy.

Praca ma prawidłową i logiczną konstrukcję, jest podporządkowana zasadzie ciągu wynikania oraz układu hierarchicznego. Rozdziały w sposób uzasadniony merytorycznie zostały podzielone na punkty i podpunkty. Warto podkreślić, że Autor zadbał o właściwe proporcje treści poszczególnych rozdziałów, co oceniam pozytywnie. Jedynie rozdział trzeci jest nadmiernie rozbudowany na tle pozostałych, zarówno pod względem struktury jak i treści, co nie pomniejsza zasadniczo walorów pracy.

Praca jest rzetelnie opracowana pod względem źródłowym. Wywody są bardzo dobrze udokumentowane licznymi odsyłaczami (618 przepisów). Źródła są obszerne i zróżnicowane. Bibliografia rozprawy liczy ponad 400 pozycji, w tym są książki (ok. 140) artykuły z czasopiśmiennictwa fachowego różnej rangi, zarówno krajowe (ok. 80), jak i obcojęzyczne (ok. 50), a także akty prawne (ponad 10), raporty i opracowania wielu organizacji i instytucji finansowych, takich jak: OECD, IMF, KNF, PIU, Korporacji Lloyd's, światowych reasekuratorów, ogólne warunki ubezpieczeń (ok. 70). Świadczy to o dociekliwości badawczej Doktoranta oraz bardzo dobrej znajomości poruszanej problematyki. Drobnym mankamentem bibliografii jest brak wydzielenia pozycji zwartych, periodycznych, raportów i innych materiałów źródłowych, co uczyniłoby bibliografię bardziej przejrzystą.

4. Układ i konstrukcja rozprawy oraz ocena merytoryczna jej zawartości

Treść rozprawy zgodna jest z jej tytułem. Struktura rozprawy została ukształtowana prawidłowo w sposób logiczny i spójny. Dwa pierwsze rozdziały zawierają rozważania o charakterze ogólnym. Stanowią właściwą podbudowę do trzech dalszych rozdziałów, prezentujących wyniki badań empirycznych i wniosków z nich płynących. Każdy rozdział zaczyna się krótkim wprowadzeniem objaśniającym jego cel i kończy się krótkim podsumowaniem wyników badań, co należy uznać za atut pracy.

W rozdziale pierwszym „Charakterystyka ryzyka związanego z działalnością przedsiębiorstwa produkcyjnego” przybliżono pojęcie i klasyfikację ryzyka oraz dokonano charakterystyki zdarzeń losowych. Autor wykazał się znajomością literatury z obszaru zarządzania ryzykiem i ubezpieczeń. Jednak w rozdziale tym zabrakło podpunktu dotyczącego charakterystyki i specyfiki ryzyka, które towarzyszy działalności przedsiębiorstw

produkcyjnych, co sugeruje z resztą tytuł rozdziału pierwszego. Zabrakło zatem płynnego przejścia do problematyki zamieszczonej w kolejnym rozdziale.

Rozdział drugi „*Koncepcje wspomagania kontynuacji działalności operacyjnej przedsiębiorstwa*” poświęcony został omówieniu fundamentalnych założeń jednego z nowych obszarów zarządzania ryzykiem, jakim jest koncepcja zarządzania ciągłością działania organizacji (*Business Continuity Management*). Ta koncepcja, która stała się głównym teoretycznym fundamentem niniejszej rozprawy, została omówiona w oparciu o światową literaturę przedmiotu. Omówiono tutaj etapy szczegółowe procesu zarządzania ciągłością działania, takie jak: planowanie kontynuacji działania, zarządzanie kryzysowe oraz odbudowa przedsiębiorstwa po zdarzeniu kryzysowym. W kolejnych podrozdziałach Autor omówił także inne koncepcje zarządzania ryzykiem, takie jak: „koncepcja silosów” oraz koncepcję zintegrowanego zarządzania ryzykiem (*Enterprise Risk Management - ERM*). W końcowej części rozdziału zwrócono uwagę na aspekty behawioralne zarządzania ryzykiem. Autor wykazał się tutaj bardzo dobrą znajomością literatury zagranicznej z obszaru nauk o zarządzaniu.

Rozdział trzeci rozprawy „*Ubezpieczenia w przedsiębiorstwie produkcyjnym*” ma charakter analizy empirycznej i prezentuje szeroką wiedzę praktyczną Autora, dotyczącą znajomości produktów ubezpieczeniowych, ich modyfikacji oraz budowania programów ubezpieczeniowych dla przedsiębiorstw. Rozdział ten został oparty w dużej mierze na ogólnych warunkach ubezpieczeń wiodących zakładów ubezpieczeń w Polsce. Jednak przez tak szerokie odniesienie do praktyki gospodarczej nabrał on w istocie cech wykładu dydaktycznego z niewielkim udziałem rozważań naukowych. Szkoda, że Autor nie omawiał produktów ubezpieczeniowych w kontekście koncepcji wspomagania kontynuacji działalności operacyjnej. Niektóre fragmenty wydają się być nawet zbędne z punktu widzenia celu pracy, jak np. podrozdziały 3.10 i 3.11.

Rozdział czwarty „*Badanie zastosowania ubezpieczeń jako instrumentu wspomagania kontynuacji działalności przedsiębiorstw produkcyjnych w Polsce*” ma najważniejsze znaczenie z punktu widzenia celu pracy. Rozdział ten przedstawia punkt widzenia strony popytowej na powyższe zagadnienie. Autor przedstawił tutaj bardzo skrupulatnie warsztat metodyczny swoich badań, opisał dość szczegółowo zastosowane narzędzia badawcze, realizację badań w terenie i ich dalszy przebieg. Opisał także dość wiernie cały proces badań, za pomocą których dokonał pierwszego etapu weryfikacji postawionych hipotez badawczych.

Rozdział piąty zatytułowano „*Stosowanie ubezpieczeń i wspomaganie kontynuacji działalności w przedsiębiorstwach a opinie ekspertów – analiza porównawcza*”. W rozdziale

tym opisano wyniki drugiego etapu badań własnych, które przedstawiają punkt widzenia strony podażowej. Opisano tutaj wyniki indywidualnych konsultacji eksperckich. Rozdział ten oceniam jako najbardziej wartościowy. Dostarczył on nowej wiedzy na temat czynników wpływających na skłonność do zakupu ubezpieczeń oraz o zakresie i zawartości programów ubezpieczeniowych przedsiębiorstw produkcyjnych funkcjonujących w Polsce.

W zakończeniu znalazły się systematyczne i treściwe wnioski, podsumowujące wywody całej pracy.

5. Zalety rozprawy

Praca doktorska mgr. M. Kity wykazuje cechy rozprawy naukowej. Poczynione w niej rozważania mają ważne znaczenie poznawcze w dziedzinie nauk ekonomicznych. Wkład Autora pracy polega na usystematyzowaniu obecnego stanu wiedzy na temat zarządzania ciągłością działania w przedsiębiorstwach produkcyjnych oraz identyfikacji czynników wpływających na stosowanie ubezpieczeń, jako instrumentu wspomagającego kontynuację działalności operacyjnej w badanych przedsiębiorstwach produkcyjnych. Badania te pozwalają lepiej zrozumieć postawy przedsiębiorstw wobec ryzyka i skłonność decydentów do wyboru ubezpieczeń, jako jednej z metod zarządzania nim.

Recenzowana praca ma w dużej mierze charakter interdyscyplinarny. Autor umiejętnie łączy rozważania z dyscypliny finanse i z dyscypliny nauk o zarządzaniu. Jako zaletę rozprawy uznaję syntetyczny przekaz wiedzy.

6. Uwagi polemiczne

Oceniając pozytywnie całość rozprawy, chciałabym sformułować następujące uwagi, które mają charakter raczej dyskusyjny.

Po pierwsze - wstęp recenzowanej rozprawy jest mało obszerny (liczy jedynie 4 strony). W moim przekonaniu zbyt skromnie wyeksponowano racje poznawcze pracy. We wstępie Autor sporo miejsca poświęcił ważności zagadnienia, jakim jest stabilność warunków gospodarowania przedsiębiorstw i brak tej stabilności, jednak stosunkowo słabo uzasadnił potrzebę prowadzenia badań nad czynnikami wpływającymi na stosowanie ubezpieczeń, jako instrumentu wspomagającego kontynuację działalności operacyjnej przedsiębiorstw. Warto byłoby przytoczyć argumenty uzasadniające potrzebę przeprowadzenia takich badań. We wstępie zabrakło także przeglądu literatury i badań, tak krajowych jak i zagranicznych, na ten właśnie temat.

Po drugie - pewne uwagi można sformułować do przyjętej metodyki badań. W swoich badaniach empirycznych Autor zastosował jakościowe metody badań, próba badawcza z założenia nie musiała być reprezentatywna, dobór próby wykonany był celowo, w związku z tym poczynione w rozdziale IV obserwacje Autora, z gruntu interesujące poznawczo, niestety nie mogą być generalizowane na całą populację przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce.

Po trzecie – moje wątpliwości są związane z zasadnością zastosowania metod ilościowych do oceny materiału zgromadzonego w ramach badań jakościowych (punkt 4.6 pracy). Chociaż Autor wykazał się umiejętnością modelowania ekonometrycznego, to w moim przekonaniu było ono zbędne w tym przypadku. Wystarczyłoby umiejętnie zinterpretować wyniki badań jakościowych oraz uwypuklić informacje nowo odkryte.

7. Konkluzja

Podniesione uwagi dyskusyjne nie umniejszają zasadniczo walorów pracy, wskazanych powyżej w recenzji. Wartość merytoryczną i formalną pracy oceniam wysoko. Doktorant przedłożył oryginalne rozwiązanie nakreślonego problemu badawczego. Wykazał się dobrą ogólną wiedzą teoretyczną z dyscypliny naukowej finanse. Udowodnił też, że posiada predyspozycje do prowadzenia samodzielnej pracy badawczej.

W świetle powyższego stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr. Mateusza Kity pt. *„Ubezpieczenia jako instrument wspomagania kontynuacji działalności operacyjnej przedsiębiorstwa produkcyjnego”* odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim, określonym w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Na tej podstawie występuję do Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o przyjęcie jej jako pracy doktorskiej z dziedziny nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse i dopuszczenie Doktoranta do publicznej obrony przedłożonej rozprawy.

Teresa Hanna Bednarczyk